

طغیان توده‌ها

خوزه ارتگا‌یی گاست

ترجمه و تلخیص:

دکتر داود منشی‌زاده

نشر اختران

سرشناسه : گاست، خوزه ارتگا یی، ۱۸۸۲-۱۹۵۵م. Ortega y Gassete, José.
 عنوان و نام پدیدآور : طغیان توده‌ها / ارتگا یی گاست؛ ترجمه داود منشی‌زاده
 وضعیت نشر : تهران: اختران، ۱۳۸۷.
 مشخصات ظاهری : ۱۲۲ ص.
 شابک : ISBN 978-964-8897-89-0
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
 یادداشت : عنوان اصلی Le rebellion de la smasas
 موضوع : تحولات اجتماعی - اروپا - تاریخ - قرن ۲۰ م.
 موضوع : تحولات اجتماعی - اروپا - فلسفه.
 موضوع : رفتار توده‌ها - اروپا.
 موضوع : اروپا - اوضاع اجتماعی - قرن ۲۰ م.
 شناسه افزوده : منشی‌زاده، داود، ۱۲۹۲ - ۱۳۶۸.
 رده‌بندی کنگره : HN ۲۷۲ / ۵ ط ۷۱۲۸۶
 رده‌بندی دیویی : ۳۰۴ / ۰۹۲
 شماره کتابخانه ملی : ۱۱۶۲۲۷۲

نشر اختران

طغیان توده‌ها

نویسنده: خوزه ارتگا یی گاست

ترجمه و تلخیص: دکتر داود منشی‌زاده

طرح جلد: ابراهیم حقیقی

شماره‌ی نشر ۱۶۲

چاپ اول ۱۳۸۷

شمارگان ۲۰۰۰ نسخه

لینوگرافی: پارسیان

چاپ آبنوس - صحافی چاوش

تلفکس انتشارات: ۶۶۴۱۰۳۲۵ - تلفن فروشگاه: ۶۶۴۱۱۴۲۹ - ۶۶۹۵۳۰۷۱

<http://www.akhtaranbook.com>

E mail: info@akhtaranbook.com

ISBN 978-964-8897-89-0

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۹۷-۸۹-۰

کلیه حقوق برای نشر اختران محفوظ است

قیمت: ۱۷۰۰ تومان

درباره‌ی مؤلف، کتاب و مترجم

خوزه ارتگای بی‌گاست José Ortega y Gasset (۱۸۸۳-۱۹۵۵)

در مادرید اسپانیا زاده شد و در همان شهر درگذشت. خانواده‌ی پدری و مادری او هر دو اهل سیاست بودند. او در مدرسه‌های یسوعی و در دانشگاه مادرید درس خواند و پس از دریافت مدرک دکترا در فلسفه‌ی مابعدالطبیعه به لایپزیگ، برلین و ماربورگ رفت و در دانشگاه‌های این شهرها به تحصیل پرداخت و به افکار نوکانتیان گرایش یافت. او در سال‌های ۱۹۱۰ تا ۱۹۳۶ استاد فلسفه‌ی مابعدالطبیعه در دانشگاه مادرید بود.

ارتگا از سال ۱۹۰۲ در مطبوعات اسپانیا و آمریکای جنوبی به انتشار مقالاتش پرداخت. از سال ۱۹۲۳ انتشار مجله‌ی باختر *Revista de Occidente* را آغاز کرد که تا سال ۱۹۳۶ ادامه داشت. او در سال ۱۹۳۱ همراه با مارانیون و رامون پرز دو آیالا گروه سیاسی جمهوریخواهی را تشکیل داد. در سال ۱۹۳۱ به عضویت مجلس مؤسسان درآمد و تا سال ۱۹۳۳ در آن مقام باقی بود. در سال ۱۹۳۶ اسپانیا را ترک گفت و به هلند، فرانسه، آرژانتین و پرتغال رفت و تا سال ۱۹۴۵ به اسپانیا بازنگشت. پس از بازگشت به اسپانیا هم از مقام‌های دولتی و دانشگاهی کناره گرفت. در سال ۱۹۴۸ همراه با خولیان ماریاس انجمن علوم انسانی مادرید را تأسیس کرد.

ارتگا مدت چهل سال از برجسته‌ترین روشنفکران اسپانیا بود و در مرکز فعالیت‌های روشنفکری این کشور قرار داشت، که مکتب مادرید نام گرفته بود. او در مقام یک نویسنده، مدرس، مربی، رهبر سیاسی،

فیلسوف و جامعه‌شناس خلاق بر افکار و ادبیات اسپانیا در سده‌ی بیستم تأثیر ژرفی گذاشت.

از معروف‌ترین آثار ارتگایی گاست این‌هاست: آدم در بهشت (۱۹۱۰)؛ تأملاتی درباره‌ی دن‌کیشوت (۱۹۱۴)؛ در خدمت اسپانیا (۱۹۲۱)؛ غیرانسانی‌سازی هنر (۱۹۲۵)؛ مأموریت دانشگاه (۱۹۳۰)، مضمون جدید (۱۹۲۳)؛ طغیان توده‌ها (۱۹۳۹)؛ انسان و بحران (۱۹۳۳)، انسان صنعتگر (۱۹۳۹)، ترجمه‌ی فارسی تحت عنوان تکنیک؛ توافق و آزادی (۱۹۴۰)؛ انسان و مردم (۱۹۵۰)؛ ترجمه‌ی فارسی تحت عنوان انتلکتنول و دیگری).

ارتگایی گاست پس از روی‌گردانی از مکتب نوکانتی، به نوعی ایده‌آلیسم معتدل گرایید که در حد فاصل فلسفه‌ی زندگی نیچه و اگزیستا-نسیالیسم معاصر است. او توجه خود را به مسائل اجتماعی معطوف کرد و در آثارش جامعه‌ی توده را مورد بررسی قرار داد که عبارت بود از فضای ناشی از انحطاط دموکراسی بورژوایی، دیوان‌سالاری نهادهای اجتماعی و شیوع روابط حاکم بر مبادله‌ی پولی به اشکال گوناگون میان همه‌ی طبقات. به همین دلیل، او بازگشت به جامعه‌ی غیرصنعتی و «پرستش عقل» را تبلیغ می‌کند.

دکتر داود منشی‌زاده (۱۲۹۳-۱۳۶۸ شمسی) مترجم این کتاب و دو کتاب دیگر ارنگا بی گاست در تهران به دنیا آمد. پدرش میرزا ابراهیم منشی‌زاده عضو کمیته‌ی مجازات بود و هنگامی که او پنج سال داشت، پدرش اعدام شد. داود منشی‌زاده در ۱۷ سالگی تحصیلات دبیرستانی را به پایان رساند و در آزمون اعزام به خارج از کشور، موفق شد و از سوی دولت برای ادامه‌ی تحصیلات به فرانسه فرستاده شد (۱۳۱۰). او در فرانسه در رشته‌ی ادبیات در سطح لیسانس تحصیل کرد. سپس به آلمان رفت و در سال ۱۳۲۲ از دانشگاه برلین در رشته‌ی ادبیات و فلسفه دانشنامه‌ی دکترا گرفت و از سال ۱۳۲۶ در دانشگاه مونیخ به تدریس ایران‌شناسی پرداخت و مدتی هم در دانشگاه اسکندریه‌ی مصر تدریس کرد. در سال ۱۳۲۹ به ایران بازگشت و به تقلید از حزب نازی به تأسیس حزب سوسیالیست ملی کارگران ایران (= سومکا) پرداخت. فعالیت اصلی این حزب مبارزه با نیروهای چپ بود. او در جریان کودتای ناموفق ۲۵ مرداد ۱۳۳۲ از برپایی جمهوری حمایت کرد و به همین دلیل بعد از ۲۸ مرداد فعالیت حزبی محدود شد و در سال ۱۳۳۴ به سوئد رفت و در دانشگاه اوپسالا به تدریس پرداخت. او در سال ۱۳۴۲ در مبارزه بر ضد شاه با تیمور بختیار همکاری می‌کرد. آثار فارسی منشی‌زاده، اعم از ترجمه و تألیف، علاوه بر آنچه به زبان آلمانی نوشته، عبارت است از ترجمه‌ی گیل‌گمش؛ داریوش یکم شاه پارس‌ها؛ جهان‌داری پارس‌ها؛ آسیا در کشمکش با اروپا؛ و هروود و ارنگ؛ مایا دختر گریزای کندو (داستان کودکان)؛ دوراندیشی در تکلیک؛ انتلکوتل؛ طغیان توده‌ها؛ پسر گم‌شده و مجموعه‌ای از نوشته‌های کوتاه او تحت عنوان در به در در پی بهشت. از سایر نوشته‌های اوست: پیکار با اهریمن و کمونسم و لیبرالیسم.

کتاب طغیان توده‌ها در سال ۱۸۲۹ منتشر شده است، زمانی که فاشیسم در ایتالیا مستقر شده بود، ولی هنوز هیتلر در آلمان روی کار نیامده بود. دولت‌های بورژوازی‌رئال در اروپا و آمریکا زمام امور را در دست داشتند و بحران بزرگ اقتصادی (۱۹۲۹-۳۲) هنوز آغاز نشده بود.

در این زمان ارتگا، مانند بسیاری از نخبگان، از اینکه می‌دید توده‌ی مردم یک‌باره وارد اجتماع شده‌اند، از کلبه‌ها، کشتزارها و حومه‌ها به شهرها روی آورده‌اند و به عنوان اعضای جامعه در گردهمایی‌ها، راه‌پیمایی‌ها، همه‌پرسی‌ها و اقسام فعالیت‌های جمعی شرکت می‌کنند، بی‌آنکه تربیت سیاسی و اجتماعی لازم را به دست آورده باشند، سخت خشمگین بود. او شاهد انقلاب‌هایی بود که تنها به جابه‌جایی قدرت می‌انجامید، بی‌آنکه روابط اجتماعی را اصلاح کند. او شاهد نوشته‌ها و سخن‌رانی‌های پرآب و تاب بود که فاقد محتوی باارزشی بودند و در آنها هیچ فکر درخشان و هیچ راه‌حل عاقلانه‌ای دیده نمی‌شد. او می‌دید که پیشرفت فناوری با گسترش فرهنگ و معنویت همراه نیست و از این رویداد احساس خطر می‌کرد.

توصیفی که او از انسان توده می‌کند بسیار روشنگر و آگاه‌کننده است. ولی این بدان معنی نیست که همه‌ی گفته‌های او را باید پذیرفت. او سخت اروپامحور و غرب‌محور است و شرق و انسان شرقی را سخت تحقیر می‌کند، چون شناخت درستی از آنها ندارد. اما آنچه در مورد انسان توده می‌گوید، به همان اندازه‌ی اروپا در مورد کشور ما هم صادق است.

به هر حال، هر محقق جامعه‌شناسی شایسته است که این کتاب را با دقت بخواند. با دقت از آن جهت که مطالب بیان‌شده در آن بسیار فلسفی و اغلب سخت محتاج تفکر و تأمل است. در آن اشاره‌های فراوانی به

مکتب‌ها، افراد و نقل قول‌ها شده، که اغلب برای خواننده‌ی ایرانی ناآشناست. ترجمه‌ی کتاب هم مربوط به بیش از ۵۰ سال پیش است (۱۳۳۴) و خوشبختانه زبان فارسی در این مدت به مدد گسترش رسانه‌ها، رواج فن ترجمه و پیشرفت آموزش و سواد تغییر چشمگیری کرده است.

به همین دلیل، خواننده‌ی محقق باید زحمت تأمل و تفکر و حوصله را بر خود هموار سازد و زود از این کتاب باارزش روگردان نشود؛ بلکه لازم است آن را با دقت بخواند و درباره‌اش بیندیشد؛ بدون اینکه همه‌ی گفته‌های مؤلف را بپذیرد یا رد کند.

توضیحاتی درباره‌ی برخی افراد و موضوع‌های کتاب

۱. اُسوالد اِشپینگلر (۱۸۸۰-۱۹۳۶) فیلسوف آلمانی، مؤلف کتاب‌های متعدد در فلسفه‌ی اجتماع و تاریخ که به‌ویژه کتاب انحطاط غرب او، که به فارسی هم ترجمه شده است، مورد توجه مؤلف کتاب است.

۲. خورخه مانریکه (حدود ۱۴۴۰ - حدود ۱۴۷۹) شاعر اسپانیایی، سراینده‌ی شعرهای غنایی و طنز، که به‌ویژه مرثیه‌ی او در مرگ پدرش مشهور است.

۳. هر زمان گذشته‌یی بهتر بود. ضرب‌المثل اسپانیایی مشابه «هرچه آید سال نو، گویم دروغ از پارسال».

۴. لوکان، مازکوس آنایوس لوکانوس (۳۹-۶۵ میلادی) شاعر رومی متولد کوردوبا که به دربار نرون در رم راه یافت و مورد توجه قرار گرفت. ولی بعدها نرون نسبت به استعداد او حسادت کرد و شعرخوانی و سخن‌رانی او را در مجامع عمومی ممنوع ساخت. لوکان به‌خاطر شرکت در فعالیت‌های جمهوری‌خواهی به اعدام محکوم شد و خودکشی کرد.

تنها اثر باقی مانده از او حماسه‌ای است به نام فارس‌الیا در ده فصل، در گزارش جنگ سزار با پمپه.

۵. دوک دُولِثان. منظور لوئی فیلیپ ژرف (۱۷۴۷-۱۷۹۳) است که از دربار رانده شد؛ به انقلابیون پیوست، ولی در سال ۱۷۹۳ اعدام شد. پسرش لوئی فیلیپ از سال ۱۸۳۰ تا ۱۸۴۸ شاه فرانسه بود.

۶. زمبهارت، ورنر (۱۸۶۲-۱۹۴۱) اقتصاددان آلمانی، هوادار اصلاحات اجتماعی لیبرالی به نفع کارگران. مؤلف سرمایه‌داری جدید (۳ جلد) و بهبود و سرمایه‌داری جدید.

۷. والتر راتناو (۱۸۶۷-۱۹۲۲): صنعت‌دار و دولت‌مرد آلمانی، مدیر مؤسسات آ.ا.گ، وزیر خارجه‌ی آلمان (۱۹۲۲) که با دولت‌های فاتح و با دولت شوروی قرارداد صلح امضا کرد. به‌دست مخالفانش ترور شد.

۸. کاستیل چه بزرگ است. خواننده را به یاد «اصفهان نصف جهان» خودمان می‌اندازد.

۹. کاست. طبقه‌ی اجتماعی در آیین هندو.

۱۰. پاریا، پایین‌ترین طبقه‌ی اجتماعی در آیین هندو که نجس تلقی می‌شد.

۱۱. آنتیوپه در اساطیر یونانی دختر شاه نَسالی که به‌خاطر پذیرفتن عشق زئوس خشم پدر را برانگیخت و ناگزیر به فرار شد. دو پسر دوقلو به دنیا آورد. عمویش که جانشین پدرش شده بود، او را دستگیر، زندانی و شکنجه کرد. بعدها پسرانش او را نجات دادند.

۱۲. کلیون. پیروان مکتبی فلسفی در یونان سده‌ی ۴ پیش از میلاد که دیوگنس (دیوجانوس) تأسیس کرد و به مخالفت با آداب و رسوم و مقررات اجتماعی آن زمان پرداخت و پیروی از طبیعت و زندگی ساده را تبلیغ کرد.

۱۳. میلیتیادس (حدود ۵۵۴-۴۸۹ پیش از میلاد) سردار یونانی که

رهبری شورش بر ضد ایران را به عهده گرفت و از فرماندهان یونانیان در جنگ ترموپیل بود.

۱۴. والدو فرانک (۱۸۸۹-۱۹۶۷) نویسنده‌ی آمریکایی، مؤسس و سردبیر مجله‌ی هفت هنر، مؤلف کتاب آمریکایی‌ها (۱۹۱۹) و آثار متعدد دیگر.

۱۵. دریاد: در اساطیر یونانی پری‌های محافظ درختان.
برای برخی اطلاعات ضروری دیگر خواننده را به فرهنگ فارسی اعلام از انتشارات نشر فرهنگ معاصر و دایرةالمعارف مصاحب ارجاع می‌دهیم.
در پایان ذکر پاره‌ای واژه‌ها را در اینجا بی‌مناسبت نمی‌دانیم؛ از قبیل
کولتور = فرهنگ؛ اشعار = آگاهی؛ پسی میسم = بدبینی؛ پریمیتیویسم =
بدویت؛ تعجین = عجین کردن؛ اسب یک شاخ = اسب تک شاخ (موجودی
افسانه‌ای)؛ به دست سودن = لمس کردن؛ نجبایی = نجیب زاده؛ الواح
عشره = ده فرمان؛ دولت مقدس رومی = امپراتوری آسمانی روم؛
خواب خرام = خواب‌گرد؛ انتلکتوئل = روشنفکر؛ بطوء انتقال = کندذهنی.
نشر اختران

مقدمه

با ترجمه و نشر این کتاب تصور می‌کنم وظیفه‌ی سنگینی را انجام داده باشم. ارتگایی گاست در این کتاب نظر واقعی اروپایی را در جهان زندگی بیان کرده. «اگر اروپایی بدان عادت کند که فرمانروا نباشد، آن وقت یک نسل‌ونیم کافی است تا قاره‌ی قدیم و به دنبال آن تمام عالم در تنبلی اخلاقی، نازایی روحی و توحش عمومی فرو رود. تنها اِشعار به رهبری و قبول مسئولیت، و تربیت سخت انضباطی‌یی که از آن نتیجه می‌شود می‌تواند روح مغرب‌زمین را در تنش و کشش نگه دارد. علم، هنر، تکنیک و سایر چیزها در جوّ آتش‌زای حس تسلط نمو می‌کنند.» و این برای ما اعلام خطری است. وای بر ملتی که خود دارای این نظر نباشد، نه اینکه آرزو و هوس آن را در سر بپزد، نه، بایست چهار اسبه در پی آن بتازد تا همه چیز او بر باد نرود.

پس، ملت ما قبل از هر چیزی به یک تدای روحی نیازمند است. پنج سال است یکه و تنها گاه با دست‌های پر از خاک و گِل کارگری؛ گاه با انگشتان نویسنده‌یی، که با قلب و روح خود می‌نویسد، و هم همیشه با دست کشیده‌ی بلند رهبری، که جمعیت و نهضتی را هدایت می‌کند، در عمل این تدای روحی را به کار می‌برم و راه آن را نشان می‌دهم. چه می‌خواهم؛ در آن روزی که ارواح گذشتگان و شهدای ما مرا می‌خوانند، بگویم: بالاتر از وظیفه و بیشتر از قدرت انسانی برای این نژاد و این سرزمین کوشیده‌ام.

طغیان توده‌ها^۱ سومین نوشته‌ی است که از متفکر و فیلسوف اسپانیولی خوزه ارتگای گاست در دسترس خوانندگان قرار می‌دهم. خوانندگانی که تعداد آنها به مراتب کمتر از آن بوده که در پسی‌مست‌ترین حالات ممکن می‌شد حدس زد. غالب مورد این سؤال واقع می‌شدم: ارتگای گاست کیست، چه کاره است؟ چرا در کتاب‌های اول و دوم او را معرفی نکردم؟ شاید درست برای اینکه حس کنجکاوی چندنفری را، که نوشته‌های او را در ترجمه‌ی من می‌خوانند، بیشتر تحریک کرده باشم.

ارتگا در سال ۱۸۸۳ در مادرید متولد شده، پدر او ای مونیلا^۲ از نویسندگان قرن گذشته‌ی اسپانیا بود. ارتگا در ۳۱ سالگی با رتبه‌ی دکترای دانشگاه مادرید برای تکمیل تحصیلات رهسپار آلمان شد. در شهرهای ماربورگ، لیزیک و برلین با اساتید آلمانی آشنایی یافت. به مجرد رسیدن به اسپانیا در سن ۲۴ سالگی کرسی روانشناسی، منطق و اخلاق یکی از انستیتوهای عالی مادرید را به او سپردند و در همان سال تدریس متافیزیک دانشگاه پایتخت به وی واگذار شد و تا قبل از جنگ‌های داخلی اسپانیا در آنجا مشغول بود. وی دارای مصنفات زیادی در فلسفه‌ی تمدن است، که در آنها تبحر خود را در بسیاری از علوم نشان داده. در واقع، می‌توانیم او را جانشین انسیکلوپدیس‌ها بدانیم. سبک خاص زنده، مهیج و برازنده‌ی او با استعارات و تشبیه‌های قوی، چنان که گویی از چشمه‌ی آب گرمی فوران می‌کنند، در همه‌ی مسائل تاریخی، فلسفی، هنری، فیزیکی، روانشناسی، ادبی و بیولوژی وارد می‌شود. ارتگا به همان قدر که در جزئیات زندگی تاریخی وارد است، به همان نسبت نیز در جزئیات زندگی روزمره تعمق دارد. دائماً بر این نکته تکیه می‌کند که قبل از همه چیز ما به «ستز» معرفت‌های علمی احتیاج داریم، تا بتوانیم «تصویر جهانی» نوینی منطبق بر زمان خودمان رسم کنیم. این سیستم ایده‌های نزدیک به زندگی راوی «کولتور» می‌نامد و از این

جهت معتقد است که «کولتور» یک واجب حیاتی است (دوراندیشی در تکنیک)، انتشارات فرهنگ سومکا، سری دوم، دفتر سوم) و به هیچوجه تزینی و فرعی و سرگرم‌کننده نیست.

ارتگا سیستم فلسفی خود را، که با «تئوری نسبیّت» در یک زمان اعلام شده، پرسپکتیویسم^۱ می‌نامد. در این سیستم فلسفی ارتگا در برابر کانت قرار می‌گیرد، زیرا معتقد است که هر نظری، در صورتی که واقعاً و بدون تقلب «بود»، حامل خود را منعکس کند... اما فقط با این شرط... جزئی از حقیقت را در بر دارد.

بعدها ارتگا سیستم فلسفی خود را راسیویتالیسیم^۲ نامید، تا بستگی میان زندگی و تعقل... یعنی تصویر جهانی خویش را... بهتر نشان داده باشد. ارتگا غالباً مورد حمله قرار گرفته، که چرا مسائل تئوریک و فلسفی را با مسایل سیاسی و سوسیولوژی با هم مخلوط می‌کند. اما او عقیده دارد که هر انسانی «کلیتی» است که در داخل آن مناطق فعالیت‌های مختلف وجود دارند، فرماندهی همه‌ی این‌ها از یک نقطه صورت می‌گیرد.

ارتگا عملاً و نظراً نقش مهمی در سیاست وطن خود بازی کرده. به‌خصوص در سال ۱۹۳۱ در مخالفت با آلفونس سیزدهم. در آن موقع ارتگا رهبر جمعیتی بود به نام «در خدمت جمهوری». در مجلس مؤمنان مادرید نظریه‌ی سیاسی خود را جزء به جزء تشریح کرد. ارتگا اما از زحمات خود نتیجه‌ی برای اسپانیا نگرفت. عوام‌فربان غلبه کردند و اسپانیا را در جهت افراطی چپ راندند و سال‌ها هرج و مرج و ازهم‌پاشیدگی به وجود آمد. ارتگا مایوسانه وطن را بدرود گفت و سال‌ها در بوینوس آیرس به سر می‌برد. در اوایل جنگ دوم جهانی مرد آسایش-ناپذیر با شوق دیدار وطن به اروپا برگشت. مدتی در پرتغال ماند و بعد به مادرید آمد و در آنجا دوباره مشغول تدریس شد.

تهران، مهر ۳۴

داود منشی‌زاده

طغیان توده‌ها

۱. واقعیت ازدحام ۱۹
۲. ارتقای سطح تاریخی ۲۸
۳. اوج زمان ۳۶
۴. نمو زندگی ۴۶
۵. یک واقعیت آمارگیری ۵۵
۶. خطر «رفاه بیش از حد» ۶۲
۷. زندگی آزادگی و زندگی عادی، یا کوشش و تن‌آسایی ۶۹
۸. قواعد زندگی ۷۷
۹. پریمیٹیویسم و تکنیک ۸۲
۱۰. پریمیٹیویسم و تاریخ ۹۲
۱۱. عصر «آقای جوان از خودراضی» ۹۹
۱۲. دولت: محصول تمدن ۱۰۷
۱۳. کیست، که در جهان فرمانرواست؟ ۱۱۲